

„ЕЛИН ПЕЛИН – ПЕВЕЦ НА БЪЛГАРСКОТО СЕЛО“

(есе)

На снимката:
къща от родопското село Шипка,
забравено от света

Литературното наследство на Елин Пелин само по себе си е поредният повод за нерадостно осмисляне на изпълнената и без това с превратности национална съдба. То е и тревожна реплика към модерния човек да се замисли над стойности като морал, нравственост, взаимопомощ и състрадание, които отдавна са подложени на дълбока ерозия. Не на последно място, двете кръгли годишнини – 140-та от рождението и 70-та от смъртта на писателя – ни задължават да направим за пореден път трезва оценка кои от неговите послания са останали актуални и в XXI век. Един навременен диалог между миналото и настоящето, между елин-пелиновското и днешното село се оказва повече от целесъобразен, особено при съвременната комуникация, която е превърнала света в едно „глобално село“ (по израза на М. Маклуън). А покрай Елин Пелин и неговото творчество, извън диалога, споделеното е повод по-целенасочено да се опитаме да разберем и себе си, и другите. И ако е възможно някак си, да се смирим.

А сега нека се опитаме да изградим този труден, повече фрагментарен, но твърде необходим диалог. Ако той се окаже що-годе успешен, в най-добрия случай би трябвало да породи съгласия, чрез които да се променят стари тези, превърнали се отдавна в критически шаблони. Рядко служещи на някого днес. Особено на по-младите. За да не ги откажем окончателно да четат. Не само Елин Пелин.

Мъглата, калта, пустото поле, тъжният празник – това не са единствените топосни определители на творчеството на писателя. Но са повече от достатъчни, за да се припомни едно безвъзвратно отминало време, в което нерядко брат за брата е бил вълк. И в повечето случаи човешкият живот не е имал кой знае какво значение... Не че и днес българското село не е кално или пък по цели дни не тъне в непрогледна мъгла. Или пък, сякаш напук врагу, все още не е запустяло. Нищо, че последната официална статистика, направена преди осем години, сочи, че над сто и осемдесет наши села са обезлюдени и изчезнали. Отвъд нея цифрата към днешна дата сигурно е още по-смушаваща... Дори с високо скоростния интернет и значително подобрената инфраструктура селото пак не е по-приветливо от някога. И животът в него като че ли не е по-щастлив. Сигурно му липсват кръшните хора на мегдана и празнуването на някои фолклорни празници,

придаващи особен колорит... Традициите не са това, което бяха. Отчуждението отдавна го е споходило и както някога писателят обобщава в повестта „Гераците“ „любовта бяга от човешките сърца, хората не се вече братя“. Като доброто, което също е избягало от хората и се е скрило от тях... И противно на идеята за неговото удвояване, където до всяко добро същество застава поне още едно... Някога, някъде. Ако е възможно въобще...

И учителите, и стражарите, и съдиите са си все там – заслужено забравени, никому непотребни. „Отличени“ с най-високата слава. Защото е непризната. И... окаляна от презрението...

Турете им пепел...

Няма ги страстите български и българският Великден отдавна не е същият. Останалите тук-там малцина ентузиастични като старо раздрънкано пиано напомнят минорно, че българското село, доколкото все още го има на географската ни карта, трябва да съществува, че без него животът няма да е същият.

Но, млъкни сърце!

А времето упорито и безвъзвратно им отговаря, че високотехнологичността си е друго нещо, че благоговението пред патриархата днес не е проява на чак толкова добър вкус, че отдавна например печените тикви имат аромат на нещо друго и че на този, който ги харесва, не му лепват вече комплимента „прост селянин“...

Друго си е пред името на и без това непретенциозното сиромашко българско село да се постави определението *високотехнологично*. Някак по-добре стои, изглежда иначе. Нали? Пък и по-насерiously биха го възприели многоуважаваните напоследък у нас европейски бюрократи, по би прилягало на сочния брюкселски (ново)говор и на съвременната наша многоучена политическа класа. А като им угодим, знаем, че може, току-виж, към селото, бедничкото, да потекат реки от мед и масло.

Може... Благородната цел на подобно начинание, казват, би била единствено и само „запазване на родното производство и чудесна възможност за промотиране на и без това прочутия и неподправен нашенски вкус“. Начинание повече от благородно, няма що! То на европейската крива краставица вече ѝ видяха сметката, но добре, че някои по-смели български търговци се позаинатиха, дигна се невиджана тупурдия, както само ние си я можем, и ето, че днес тя, Нейно Величество, гордо украсява лъскавите щандове на прочутия „Женски пазар“ в столицата в мирно съвместно съществуване заедно с гръцките маслини и турските лимони. И то на значително по-добра цена от европейската ѝ посестрима. Истинска балканска шарения. А в близко съседство на щанда с краставиците, срамежливо наредени, се пъчат разноцветни бански и гащи нашенско производство. Да ти останат очите!

Родна мила картинка!

Това е то пазарната икономика, която мъдро учи, че не количеството, а цената има значение. (В противовес на доскорошната реклама от билбордовете, където под един ГМО морков се кипреше надписът „Размерът има значение“). Доказваме го дружно всекидневно. И то не се нарича оцеляване поединично. Нещо друго се нарича... Но да оставим на мира пазарната икономика, която се нуждае очевидно от заслужен отдих.

И нали сме в контекста на високотехнологичното село, ето нещо иновативно заради което си заслужава, съветват, широко да си отворим очите – кръговата икономика – от която бихме се научили как например да си отгледаме сами гъби печурки, при това в собствените си домове, с минимални енергийни разходи, върху никому непотребния прах от кафе, който ежедневно изхвърляме. И да знаете, хич не се гъбаркаме! Току-виж всички се втурнем (нали сме си пословично работливи) и превърнем това свежо предложение в малък семеен бизнес, току-виж бързо забогатеем. Ще настане такъв живот, че (както в естрадната песен) ще викнем: „Дано!“.

Сигурно все някога ще ги стигнем холандците...

Нидерландското високотехнологично земеделие и едва проходащото българско засега са полярно противоположни (като кръговата икономика и пазарната) и както е тръгнало, скоро няма да се приближат едно до друго. Дано и тук се окажем лоши пророци!

Слава богу обаче, че никой днес у нас не дръзва и да си помисли да накаже за неплащане на данъци все така бедния селянин с все по-малобройната му челяд, като му секвестира житцето. Отдавна хората са измислили други начини за наказание и то къде-къде по-ефективни. Утешително е поне това, че тогава, по Елин-Пелиново време, се е намерил, казват, макар и един дребен хитрец (в противовес на нароилите се днес в страдалческата ни родина немалко хитреци, и то не дребни), дал урок, и то не лош, на тогавашния представител на държавата, който просто само си е вършил работата и на когото се е падала единствено достойната чест ефективно да защити общественя интерес.

Именно общественя интерес?! Не голи приказки.

И още. Причината за безсилието на съдия-изпълнителя в един от емблематичните текстове на Елин Пелин е находчивостта на беден млад каруцар, уж нищо и никакъв, а разпознат от изоставения в блатото му спътник като „теле“, „говедо“, „диване“, „гнидав селянин“. Отправените благословии са поредното ласкаво изразяване на изначалната враждебност между човека и държавата. При това напълно автентични, взети направо от селската действителност.

В интерес на заявения в началото диалог между минало и настояще е добре да припомним какво казва една статия на писателя със запомнящо се заглавие „За едни майка, за други мащеха“ в сп. „Селска разговорка“ от далечния ноември на 1902 г.: „Лъже държавата. Мащеха е тя. Мащеха за едни, а за други най-млечна крава“.

Бедний, бедний, писателю! Де да можеше да видиш отнякъде какво се случва сега в твоята България – най-бедната от всички страни в целия Европейски съюз... Дали пък нямаше да напишеш статия със заглавие: „За едни истинска майка, за други – сурогатна“.

Променило ли се е отношението на сънародниците ни към управниците и в каква степен, може лесно да бъде разбрано – достатъчно е само човек да излезе на улицата, да отиде в кафенето, да се позови в общественя транспорт... Недоволството на хората сега е къде-къде по-цивилизовано. Но все така еднакво заслужено. Да са ни живи и здрави майките! Те, изглежда, могат всичко да понесат...

А що се отнася до посочените по-горе знакови характеристики, с които съдия-изпълнителят благославя спътника си, те днес са почти на изчезване. Като телето, и

говедото, мили родни животинки, които също са вече почти на изчезване... По-евтино излизало да си ги внесем и тях отвън, отколкото да си ги отгледаме... Не че на някого толкова много му се е приискало да ги отглежда. И че има къде... Персонафицирани обаче, те непрекъснато се разхождат между нас. И... достойно заслужават названията си...

Да не забравяме и друго нещо – сигурно изречените от съдия-изпълнителя обиди на някого с основание може да му се сторят комплименти, отнесени до някои определени съвременни типове и нрави български... Не само в политическата ни класа, разбира се. Всичко, както знаем, зависи от гледната точка. Наистина удобно оправдание. Затова колкото люде у нас – толкова и мнения. Че даже и отгоре. Ето на това му се казва плурализъм. И дано да си го кътаме още дълги години...

Нека си представим за миг обаче и следната възможност. Интересно каква би била реакцията на незабравимия Елин-Пелинов Андрешко днес? Вместо да защити съселянина си Станойчо, както някога, той, напълно логично, ще се откаже да му помогне, като се съюзи може би с... държавата. Защото не от сега у нас е на почит и тържествува напълно безкористният личен интерес. А после беднякът селянин, като научи кой му е докарал тая беля на главата (а това няма как да се скрие – селата и днес са си все така малки и държавицата ни е малка, та лошите новини бързо се разчуват – тук надминаваме отново големите страни), сигурно пак ще го изпсува, после отново ще се разтъжи, ще го почерпи, ще се напие и пак ще се разплаче... Такъв е българският селянин – и да го изоставят, би реагирал по същия начин, както когато някой случайно реши от състрадание да му помогне. Упорито непоправим, той и до днес си остава същият. И това е умилително симпатично – непротивенето на злото е типично нашенска черта, завещана ни някога от робството, простете, от османското присъствие.

Така е у нас за сега. А по широкия свят не е точно така. Там е малко по-иначе...

Горкият Елин Пелин! Какви ги е мислил, какви станаха. Добре, че напоследък някои малко позабравиха скромните му послания, та неговият дух сякаш, макар и временно, се поуспокои. Как ли щеше да го преживее, милият, ако можеше да види, че навсяде се шири из родното наше земеделско производство още по-родното ни ГМО?! Имаме си вече и специален български патент. Или пък как прочутият смиянски боб е произведен и внесен от... Китай. Да не говорим за българската мартеница, типично наше изобретение, която отдавна се завръща у нас около празника, направена... отново в Китай. И тя като кривата краставица. Къде-къде по на сметка от българската. Как окосената току-що трева ухае на... хербициди. Как пчелите, щурците (а напоследък и врабците) странно са онемели и вече рядко ги има из Българско. Превърнали са се в почти изчезващи видове (като здравомислещите човеци в нашата татковина). И дано скоро не се окаже, че трябва да ги внасяме от държави, в които хербицидите и ГМО-та, както и излъчванията на GSM-те не са така разпространени. Дано! Е, поне днес няма как левент Никола да падне върху мъртвото тяло на своята любима Пенка – негова радост, негова болка, не само защото никой отдавна не жъне със сърп нивата си в адската лятна жега, но и защото рядко кръщаваме така децата си. Срамът от „селските“ имена, изглежда, държи на страж съзнанието на огражданелото се сравнително неотдавна наше население, забравило бързо своя произход, което обаче прекрасно знае, че животът се движи напред

и че човек трябва да бъде в крак с времето. Дано поне децата ни да са левенти като Никола и обични като Пенка.

Колко странен кръговрат е животът?!...

Към такива несресани размишления навежда общо взето въображаемият диалог между минало и настояще, когато четем (или не четем) литературното наследство на Елин Пелин. Само да не се окаже, че те и в двата случая са твърде черногледни... Скептицизмът напоследък у нас е по за предпочитане, отколкото бодрящината. Ясно защо...

Георги З. Георгиев
старши учител по български език и литература в Средно духовно училище
Софийска духовна семинария „Св. Иван Рилски“